

**Anna Szawerna-Dyrszka\***

 <https://orcid.org/0000-0001-5261-3114>

# Orthography beyond belief A case of Stanisław Baczyński

## Summary

The article deals with the use of majuscule in religious terms in the context of editing the unfinished typescript of Stanisław Baczyński's *Propozycje. Nowa kultura – nowa cywilizacja*. The author spelled the words such as *Kościół* (as an institution, a population of worshippers), *Boży*, *Chrystusowy* (as possessive adjectives) inconsistently – once in uppercase, once in lowercase (the latter more frequently). The author of the article (and the editor of Baczyński's work) analyzes orthographic norms, both present ones and those contemporary with Baczyński, and on this basis decides to leave unchanged the spelling inconsistencies in religion-related words. These inconsistencies are considered a result of the clash between the atheist worldview and the repressive function of orthography, and at the same time a proof of the author's linguistic struggle, telling a lot not only about the creative process, but also about the idea of the work.

**Keywords:** editing, atheism, religion, vocabulary, orthography, spelling

---

\* Associate Professor, the University of Silesia, the Faculty of Humanities, the Institute of Literary Studies, ul. Uniwersytecka 4, 40-103 Katowice; [anna.szawerna-dyrszka@us.edu.pl](mailto:anna.szawerna-dyrszka@us.edu.pl)

“What does orthography believe in?” – Maciej Tramer asks reflecting on the spelling of the word *bóg* [god] in Władysław Broniewski’s manuscripts. And he answers:

Poland – like many other (which does not mean every) countries – uses a simple principle: referring to monotheism the word is spelled in uppercase, while referring to polytheism – in lowercase, and ... there is no principle in the case of atheism (even the one that does not personify the superior power of theism). This regulation turns out to be repressive to such an extent that it does not allow for full freedom of presentation, but determines the divine status.<sup>1</sup>

I have appreciated the accuracy of this remark, when as an editor of Stanisław Baczyński’s unfinished typescript *Propozycje. Nowa kultura – nowa cywilizacja*<sup>2</sup> [Proposals. New culture – new civilization], found in the Museum of Literature, I had to decide whether to use uppercase in words related to religion. The author was not consistent in spelling the words such as *Kościół* [church] (an institution and the population of worshippers), *Boży* [God’s], *Chrystusowy* [Christ’s] (as possessive adjectives) – once in uppercase, once in lowercase. This inconsistency also concerns the word *Bóg*, although the use of lowercase is rare in this case; unlike the word *Kościół*, in the case of which uppercase is rare. In the beginning, I intended to standardize the spelling of the discussed terms in accordance with the present regulations (respecting the requirement of the exclusive use of uppercase in the discussed words), taking into consideration the fact that in other respects I have modernized the orthography. However, having read the text which Baczyński published in 1930 in the magazine “Europa”, where he was the editor, I started to ponder whether I was right.

This article, *Religia przyszłości*<sup>3</sup> [Religion of the future], is a fragment of *Propozycje* [Proposals], which is not included in the typescript. This is suggested by the gap in the author’s foliation (the lack of pages between 103 and 120), there is no chapter on religion which is mentioned in the contents either (there is only the first page of the chapter with the following title: *Religia (tragedie chrystianizmu)* [Religion (tragedies of Christianity)]. Baczyński probably took out the pages of the chapter on religion from the typescript to take it to the “Europa” editor’s office and on its basis prepared a text for publication. The pages used in this way have not been

1 M. Tramer, „Mitologia ortograficzna albo uwierzyć niewierzącemu”, [in:] M. Tramer, (ed.), *Brudnopis in blanco. Rzecz o poezji Władysława Broniewskiego*, Wydawnictwo UŚ, Katowice 2010, p. 165.

2 S. Baczyński, *Propozycje. Nowa kultura – nowa cywilizacja*, edition and commentary by A. Szawerna-Dyrszka, Wydawnictwo UŚ, Katowice 2021.

3 S. Baczyński, “Religia przyszłości”, *Europa* 1930, no. 7, pp. 195–200.

returned to the typescript – they should be considered as lost. In the text published in “Europa”, the words *kościół*, *boży* and *chrystusowy* are never written in uppercase – even in quotations from the book *Jezus Chrystus a kwestia społeczna* [Jesus Christ and the social question], whose author, Francis Greenwood Peabody, consistently used uppercase in religious terms.<sup>4</sup>

Thus, it may be stated that Baczyński committed a double sin – not only against orthography, but also against editorship (at least in the present understanding of its principles). The sin metaphor suits well the context, although it immediately causes contestation. The definition of sin as “an action which is an offense against the norms” makes me think about regulations and acts determining the Polish spelling rules.

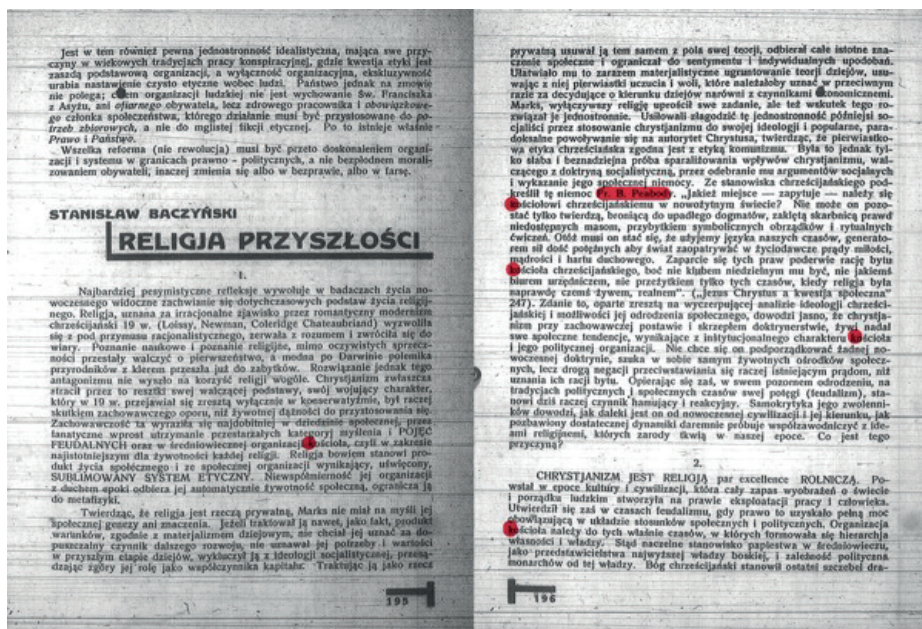


Photo 1. The beginning of the article „Religia przyszłości” with a quotation from F.G. Peabody’s book in which Baczyński changed the spelling of the word *Kościół* (in the text there is an error in the second initial in Peabody’s name).

Source: *Europa* 1930, no. 7, pp. 195–196

Normativity takes into consideration religious worldview, which seems obvious and is reflected in the rules concerning the use of uppercase in religious terms. What is more, the vocabulary is subject of particular interest of the Religious

<sup>4</sup> See. F.G. Peabody, *Jezus Chrystus a kwestia społeczna*, trans. by A. Jałowicka, Gebethner and Wolff, Warszawa 1911. Baczyński quoted a fragment of this book (p. 247).

Language Team in the Council for the Polish Language, whose task is, *inter alia*, to standardize the spelling of religious terms and specify some of the rules. Thus, it turns out that the knowledge of the general principles collected in the PWN orthographic dictionary may not prevent us from making an error, as the Team's suggestions may differ from the principles "and they are finally bidding".<sup>5</sup> In *Zasady pisowni słownictwa religijnego* [the spelling rules of religious vocabulary] published by the Religious Language Team, which is the source of the above quotation, most of the rules concern the use of uppercase. It includes, *inter alia*, the spelling rules of adjectives derived from proper names:

If we have an adjective which answers the question *whose?*, i.e. the so-called possessive adjective, referring to the proprietor, author or creator, derived from proper names, with the endings *-owski*, *-owy*, *-in*, *-yn*, we should write it in uppercase, e.g. *nauka Chrystusowa* [Christ's teachings], *Psalterz Dawidów* [David's psalter].

We also use uppercase in:

a. The adjective *Boży*, derived from the noun *Bóg*, if it refers to God, e.g. *plan Boży* [God's plan], *lud Boży* [God's people], *prawda Boża* [God's truth], *królestwo Boże* [God's kingdom], *miłosierdzie Boże* [God's mercy], *opatrność Boża* [God's providence], *śługa Boży* [servant of God].<sup>6</sup>

The rules do not allow for variations. Thus, the spelling of possessive adjectives used by Baczyński (*wola boża* [God's will], *królestwo boże*, *kościół chrystusowy* [Christ's church]) has to be considered unacceptable. This knowledge, however, does not make the editor doubt-free. Because in other cases of the use of upper and lowercase in religious vocabulary, the norm allows for facultative solutions, taking into consideration emotional load related to the attitude to faith. The regulation accepts the forms *królestwo Boże* and *Królestwo Boże*, but it does not accept writing both words in lowercase. Thus, only a neutral and expressively positive form turns out to be normative.<sup>7</sup> Not allowing for negative emotions, orthography makes lowering of the divine status impossible. Thus, it favors the monotheistic religious worldview, locating the non-religious one beyond the law. Atheism has its own words – it has no orthography, nor advocates in the Council for the Polish Language (imagine that they create a team analogical to the Religious Language

<sup>5</sup> *Zasady pisowni słownictwa religijnego*, R. Przybylska and W. Przyczyna (eds.), Wydawnictwo Biblos, Tarnów 2005, p. 7.

<sup>6</sup> *Ibidem*, pp. 33–34.

<sup>7</sup> "It has been considered necessary to restrict the obligatory use of uppercase, at the same time allowing for using it for politeness reasons and for emotional and religious reasons, or in order to stress a particular importance of the word distinguished in this way". R. Przybylska, W. Przyczyna, „Wstęp” [in:] *Zasady pisowni słownictwa religijnego*...

Team). As a consequence, the “orthographic attitude” to faith is sanctioned exclusively by the religious horizon.

What should the editor of the work of a declared atheist or an anticlerical with a polemical attitude to religion in general, and to Christianity in the Catholic version in particular, do? Should she believe a nonbeliever or rather orthography? Roman Loth suggests the solution to the problem; pondering over the limits of the modernization of the edited text, he writes:

The main principle says: the modernization process cannot violate individual traits of the author’s language and significant language features. Therefore, the criteria for the author’s choice between the existing by-forms cannot be violated, traces of the author’s hesitation concerning the choice of one form or another cannot be effaced.<sup>8</sup>

In Baczyński’s typescript, minuscule in religious terms must belong to “significant language features”, and inconsequences in the use of lower and uppercase in the discussed vocabulary undeniably constitute “traces of the author’s hesitation concerning the choice of one form or another”.

One has to consider the question of alternatives offered by the language of the epoch in which the author has created his work. Was the use of lowercase in such words as *kościół*, *boży*, *chrystusowy* a norm violation, an “orthographic excess?”<sup>9</sup>

Baczyński began to work on the thesis diagnosing the situation in 20th-century European culture and civilization in 1925 and continued working on it for at least ten years (or even to his death in 1939), from time to time announcing the publication of his book which eventually has never been published. It is not clear whether the book has been finished. The copy of the typescript found in the archives of the Museum of Literature (the only one that has been found) shows the work *in statu nascendi* and is not dated.<sup>10</sup> It seems that *Propozycje* were partly created (or perhaps completed) in the time of the post-partition chaos in Polish orthography<sup>11</sup> which was overcome by the great reform of the Polish Academy of Learning passed in 1936. There were earlier attempts to standardize Polish spelling, but suggested rules were not generally accepted. Lack of general norms sanctioned the existence

8 R. Loth, „Modernizacja tekstu”, [in:] R. Loth (ed.), *Podstawowe pojęcia i problemy tekstologii i edytorstwa naukowego*, Instytut Badań Literackich PAN Wydawnictwo, Warszawa 2006, p. 94.

9 Such an expression was used by Baczyński in a reflection on Futurists’ spelling. See S. Baczyński, „Syty Paraklet i głodny Prometeusz. Najmłodsza poezja polska”, [in:] S. Baczyński (ed.), *Pisma krytyczne*, selection and introduction by A. Kijowski, PIW, Warszawa 1963, p. 136.

10 I reconstructed a story of the creation of the work in *Wprowadzenie* [Introduction] to its edition. See A. Szawerna-Dyrzka, „Geneza”, [in:] S. Baczyński, *Propozycje. Nowa kultura – nowa cywilizacja...*, pp. 13–17.

11 M. Malinowski, *Ortografia polska od II połowy XVIII wieku do współczesności. Kodyfikacja, reformy, recepcja*, <http://www.sbc.org.pl/Content/93088/doktorat3218.pdf> [accessed: 29.12.2021].

of by-forms, which was reflected in dictionaries. A good example are the rules presented in Jan Łoś' orthographic dictionary from 1926. The author suggested here, *inter alia*, the use of majuscule "for the sake of respect" in such words as *Boski*, *Boży*, but also accepted the alternative ("or") *boski*, *boży*.<sup>12</sup>

In the decisions on using upper and lowercase made in 1936 by the Orthographic Commission of the Polish Academy of Learning, religious vocabulary did not constitute a particular problem. It did not even appear among examples illustrating the spelling rule concerning possessive adjectives. Spelling rules concerning religion-related terms were mentioned only in few orthographic dictionaries. In *Główne zasady pisowni polskiej* [Main rules of Polish spelling] attached to Michał Arct's dictionary, they were reduced to a remark that the "words *Pan Bóg* [God], *Kościół* (as a name of the organization), *Baranek Boży* [the Lamb of God], *Syn Boży* [Son of God]" are written in uppercase.<sup>13</sup> However, the word *boży* used separately is in lowercase, according to the dictionary. In the dictionary by Stanisław Jodłowski and Witold Taszycki, the forms *boży* and *Boży* are presented together (the conjunction *albo* is used<sup>14</sup>), like in Łoś' dictionary, while the word *kościół* has only one lowercase form.

Thus, it may be said that Baczyński's orthographic modernity in spelling of religious terms was less restrictive than ours. As a consequence, it is hard to consider his spelling as unacceptable, especially when we take into consideration Loth's editing suggestion:

The use of lowercase (minuscule) should also differ from the today orthographic norm in particular text situations: namely, where it constitutes an element of the intentionally constructed poetics.<sup>15</sup>

Taking into consideration all the above mentioned arguments, preparing Baczyński's incomplete typescript, I have decided to question the binding norms and preserve the author's inconsequence in the use of upper and lowercase. I consider it a result of a clash between the worldview and the repressive function of orthography, and at the same time a proof of the author's linguistic struggle, telling a lot not only about the creative process, but also about the idea of the work.

<sup>12</sup> J. Łoś, *Zasady ortografii polskiej i słownik ortograficzny według zasad Polskiej Akademii umiejętności*, 4th edition, Książnica Atlas, Łódź-Warszawa 1926, p. 36.

<sup>13</sup> Michał Arcta *słownik ortograficzny*, Wydawnictwo Michała Arcta, Warszawa 1936.

<sup>14</sup> See S. Jodłowski, W. Taszycki, *Zasady pisowni polskiej i interpunkcji ze słownikiem ortograficznym: według uchwał Komitetu Ortograficznego Polskiej Akademii Umiejętności zatwierdzonych przez Ministerstwo W.R.iO.P.*, Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów 1936.

<sup>15</sup> R. Loth, „Przykłady form podlegających i niepodlegających modernizacji”, [in:] R. Loth (ed.), *Podstawowe pojęcia i problemy...*, p. 102.

---

Anna Szawerna-Dyrszka\*

## Ortografia nie do wiary Przypadek Stanisława Baczyńskiego

### *Streszczenie*

Artykuł podejmuje problem używania majuskuły w nazwach religijnych, w kontekście pracy edytorskiej nad niedokończonym maszynopisem Stanisława Baczyńskiego zatytułowanym *Propozycje. Nowa kultura – nowa cywilizacja*. Autor zapisywał słowa takie jak *Kościół* (w znaczeniu instytucji, ogółu wiernych), *Boży, Chrystusowy* (jako przymiotniki dzierżawcze) niekonsekwentnie – raz dużą, raz małą literą (z przewagą stosowania minuskuły). Autorka artykułu (jednocześnie edytorka rozprawy Baczyńskiego) analizuje dzisiejsze, a także współczesne Baczyńskiemu normy ortograficzne i na tej podstawie podejmuje decyzję o pozostawieniu niekonsekwencji w zapisie słów związanych z religią. Uważa je bowiem za rezultat zderzenia ateistycznego światopoglądu z represywną funkcją ortografii, a jednocześnie za dowód językowych zmagania autora, wiele mówiący nie tylko o procesie tworzenia, ale też o idei dzieła.

**Słowa kluczowe:** edytorstwo, ateizm, religia, słownictwo, ortografia, pisownia

„W co wierzy ortografia?” – pytał Maciej Tramer przy okazji refleksji nad pisownią słowa „bóg” w rękopisach Władysława Broniewskiego. I odpowiadał:

Polska – podobnie jak wiele innych (co nie znaczy, że wszystkie) – stosuje prostą zasadę: wielką literę w odniesieniu do monoteizmu, małą – dla politeizmu i... żadnej zasady dla ateizmu (a nawet niepersonifikującego siły nadrzędnej teizmu). Ta regulacja okazuje się jednak do tego stopnia represywna, że nie tylko nie pozwala na pełną dowolność zapisu, ale w ogóle ustala boski status<sup>16</sup>.

Celność tego spostrzeżenia doceniłam, gdy jako edytorka odnalezione go w warszawskim Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza niedokończonego

---

\* Dr hab., Uniwersytet Śląski, Wydział Humanistyczny, Instytut Literaturoznawstwa, ul. Uniwersytecka 4, 40-103 Katowice; anna.szawerna-dyrszka@us.edu.pl

<sup>16</sup> M. Tramer, *Mitologia ortograficzna albo uwierzyć niewierzącemu*, [w:] tegoż, *Brudnopis in blanco. Rzecz o poezji Władysława Broniewskiego*, Wydawnictwo UŚ, Katowice 2010, s. 165.

maszynopisu Stanisława Baczyńskiego zatytułowanego *Propozycje. Nowa kultura – nowa cywilizacja*<sup>17</sup>, musiałam podjąć decyzje w kwestii użycia dużej litery w słowach związanych z religią. Autor zapisywał słowa takie jak *Kościół* (w znaczeniu instytucji, ogółu wiernych), *Boży, Chrystusowy* (jako przymiotniki dzierżawcze) niekonsekwentnie – raz wielką, raz małą literą. Niejednolitość ta dotyczy także słowa *Bóg*, choć trzeba przyznać, że w tym przypadku użycie małej litery jest rzadkie – inaczej niż w zapisach nazwy *Kościół*, gdzie duża litera należy do wyjątków. Początkowo skłaniałam się do uregulowania pisowni omawianych nazw zgodnie z dzisiejszymi przepisami (respektującymi w omawianych przypadkach wyłącznie dużą literę), zwłaszcza że pod innymi względami zmodernizowałam ortografię. Wszelako po lekturze tekstu, jaki Baczyński opublikował w 1930 roku na łamach redagowanego przez siebie czasopisma „Europa”, zaczęłam zastanawiać się nad słusznością takiego postępowania.

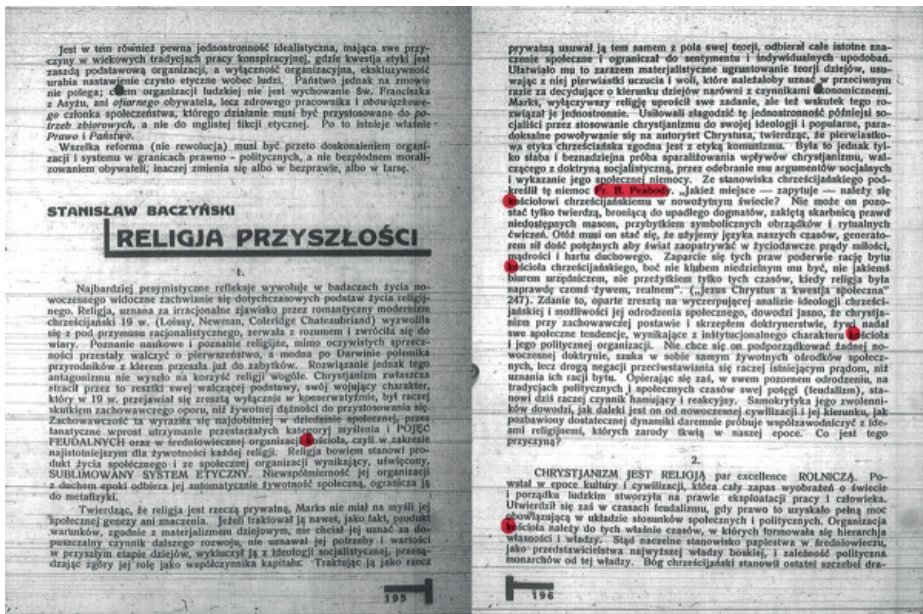
Artykuł *Religia przyszłości*<sup>18</sup>, bo o nim tu mowa, jest fragmentem *Propozycji*, którego nie ma w maszynopisie. Wskazuje na to luka w foliacji autorskiej (brak kartek od 103. do 120.), a także zapowiadanego w spisie treści rozdziału o religii (zachowała się tylko karta otwierająca tę część, z następującym tytułem: *Religia (tragedie chrystianizmu)*). Prawdopodobnie Baczyński wyjął z maszynopisu kartki z rozdziałem o religii, by zanieść je do redakcji „Europy” i na ich podstawie przygotować tekst do druku. Wykorzystanych w ten sposób kartek nie włączył z powrotem do egzemplarza – należy uznać je za zaginione. W tekście opublikowanym w „Europie” słowa *kościół, boży, chrystusowy* nigdy nie zaczynają się dużą literą – nawet w cytatach z książki *Jezus Chrystus a kwestia społeczna*, której autor Francis Greenwood Peabody konsekwentnie stosował w nazwach religijnych wielkie litery<sup>19</sup>.

<sup>17</sup> S. Baczyński, *Propozycje. Nowa kultura – nowa cywilizacja*, opracowanie z niepełnego maszynopisu i komentarz edytorski, A. Szawerna-Dyrszka, Wydawnictwo UŚ, Katowice 2021.

<sup>18</sup> S. Baczyński, *Religia przyszłości*, „Europa” 1930, nr 7, s. 195–200.

<sup>19</sup> Zob. F.G. Peabody, *Jezus Chrystus a kwestia społeczna*, przekł. A. Jałowiecka, Gebethner i Wolff, Warszawa 1911. Baczyński przytoczył urywek ze strony 247 tej książki.





Fot. 1. Początkowy fragment artykułu *Religia przyszłości* z cytatem z książki F.G. Peabody’ego, w którym Baczyński zmienił sposób zapisu słowa *Kościół* (w tekście błędnie podano inicjał drugiego imienia Peabody’ego).

Źródło: „Europa” 1930, nr 7, s. 195–196

Można by zatem stwierdzić, że Baczyński popełnił grzech podwójny – nie tylko przeciwko ortografii, ale też edytorstwu (przynajmniej w dzisiejszym rozumieniu ich zasad).

Metafora grzechu dobrze wpisuje się w kontekst, o którym mowa, niemniej od razu skłania do kontestacji. Definicja grzechu jako „uczynku wykraczającego przeciw normom jakiegoś postępowania” kieruje moją refleksję w stronę reguł, przepisów i aktów ustalających prawidła polskiej pisowni.

Normatywność nie jest obojętna wobec światopoglądu religijnego, co wydaje się oczywiste i co znajduje odbicie w przepisach dotyczących użycia wielkiej litery w nazwach religijnych. Co więcej, słownictwo z tego zakresu jest przedmiotem szczególnej troski powołanego w ramach Rady Języka Polskiego Zespołu Języka Religijnego, którego zadaniem jest m.in. ujednolicenie pisowni nazw religijnych oraz uściślenie niektórych reguł. Okazuje się zatem, że znajomość ogólnych zasad zebranych w słowniku ortograficznym PWN może nie uchronić nas od błędu, bo ustalenia Zespołu mogą od zasad tych odbiegać „i to one mają ostatecznie moc obowiązującą”<sup>20</sup>. W opublikowanych przez Zespół Języka Religijnego *Zasadach*

<sup>20</sup> *Zasady pisowni słownictwa religijnego*, red. R. Przybylska i W. Przyczyna, Wydawnictwo Biblios, Tarnów 2005, s. 7.

*pisowni słownictwa religijnego*, skąd pochodzi powyższe stwierdzenie, większość ustaleń dotyczy stosowania wielkiej litery. Zamieszczono tu między innymi reguły określające sposób zapisu przymiotników pochodzących od nazw własnych:

Jeżeli mamy do czynienia z przymiotnikiem odpowiadającym na pytanie *czyj?*, czyli z tzw. przymiotnikiem dzierżawczym, odnoszącym się do właściciela, autora, twórcy, utworzonym od imion własnych, zakończonym na *-owski, -owy, -in, -yn, -ów*, to piszemy go wielką literą, np. *nauka Chrystusowa, Psalterz Dawidów*.

Wielką literą piszemy też:

a. Przymiotnik *Boży* pochodny od rzeczownika *Bóg*, jeśli odnosi się on do Boga, np. *plan Boży, lud Boży, prawda Boża, królestwo Boże, miłosierdzie Boże, opatrność Boża, sługa Boży*<sup>21</sup>.

Przepisy te nie dopuszczają rozstrzygnięć wariantywnych, sposób zapisu przymiotników dzierżawczych przyjęty przez Baczyńskiego (*wola boża, królestwo boże, kościół chrystusowy*) trzeba zatem uznać za niedopuszczalny. Wiedza ta nie uwalnia jednak edytora od wątpliwości. Bo przecież w innych wypadkach użycia dużych i małych liter w słownictwie religijnym norma przewiduje rozwiązania fakultatywne, uwzględniające ładunek emocjonalny podyktowany stosunkiem do spraw wiary. Regulacja przyzwala na formy *królestwo Boże, Królestwo Boże*, ale zapisu obu wyrazów małą literą nie akceptuje. Normatywna okazuje się zatem tylko forma neutralna i ekspresywnie dodatnia<sup>22</sup>. Nie zezwalając na emocję negatywną, ortografia odbiera możliwość obniżenia boskiego statusu. Opowiada się zatem po stronie monoteistycznego światopoglądu religijnego, niereligijny lokując poza prawem. Ateizm ma własne słowa – nie ma ortografii ani jej rzeczowników w Radzie Języka Polskiego (wyobraźmy sobie, że tworzą oni zespół analogiczny do Zespołu Języka Religijnego). W efekcie „ortograficzny stosunek” do spraw wiary sankcjonuje horyzont religijny i żaden inny.

Jak wobec tego powinna postąpić edytorka dzieła zdeklarowanego ateisty i antyklerykała polemicznie nastawionego do religii w ogóle, a do chrześcijaństwa w wersji katolickiej w szczególności? Czy ma uwierzyć niewierzącemu, czy raczej ortografii? Rozwiązanie tego problemu podpowiada Roman Loth, który zastanawiając się nad granicami modernizacji edytowanego tekstu, pisze:

<sup>21</sup> Tamże, s. 33–34.

<sup>22</sup> „Za pożądane uznano ograniczenie obligatoryjnego użycia wielkiej litery, jednak z zachowaniem możliwości jej zastosowania ze względów grzecznościowych, emocjonalnych i religijnych lub dla podkreślenia szczególnej ważności wyróżnionego w ten sposób słowa”. R. Przybylska, W. Przyczyna, *Wstęp [w:] Zasady pisowni słownictwa religijnego...*

Zasada główna brzmi: w procesie modernizacyjnym nie mogą być naruszone indywidualne cechy języka autora ani językowe cechy znaczące. A zatem – nie mogą być też naruszone kryteria autorskiego wyboru spośród istniejących współcześnie form obocznych, nie mogą być zatarte ślady wahań autora co do wyboru takiej lub innej formy<sup>23</sup>.

W zachowanym egzemplarzu maszynopisu Baczyńskiego minuskuła w zapisie nazw religijnych z pewnością należy do „językowych cech znaczących”, a niekonsekwencje w stosowaniu małych i dużych liter w omawianych słownictwie niezaprzecalnie są „śladami wahań co do wyboru takiej czy innej formy”.

Do rozważenia pozostaje kwestia alternatywy, jakie oferował autorowi język epiki, w której tworzył swoje dzieło. Czy na tle jemu współczesnym użycie małych liter w wyrazach takich jak *kościół*, *boży*, *chrystusowy* było przekroczeniem normy, „ortograficznym ekscysem”<sup>24</sup>?

Pracę nad rozprawą diagnozującą sytuację w kulturze i cywilizacji europejskiej w pierwszych dziesięcioleciach XX wieku Baczyński rozpoczął około roku 1925 i kontynuował ją przez co najmniej 10 lat (a może nawet do śmierci, która nastąpiła w lipcu 1939 roku), od czasu do czasu zapowiadając wydanie książki, która – koniec końców – nigdy się nie ukazała. Nie wiadomo, czy w ogóle została ukończona. Zachowany w archiwum Muzeum Literatury egzemplarz maszynopisu (jedyne, jaki udało się odnaleźć) ukazuje dzieło *in statu nascendi* i nie jest datowany<sup>25</sup>. Wydaje się, iż kształtowanie *Propozycji* przypadło w głównej mierze (a może i w całości) na czas pozaborowego chaosu w polskiej ortografii<sup>26</sup>, której opanowała dopiero wielka reforma Akademii Umiejętności uchwalona w roku 1936. Wcześniej podejmowano próby ujednoczenia pisowni polskiej, ale proponowane zasady nie uzyskały powszechnej akceptacji. Brak norm ogólnych sankcjonował istnienie form obocznych, co znajdowało odzwierciedlenie w słownikach. Przykładem mogą być przepisy w słowniku ortograficznym Jana Łosia z 1926 roku.

23 R. Loth, *Modernizacja tekstu*, [w:] tegoż, *Podstawowe pojęcia i problemy tekstologii i edytorstwa naukowego*, IBL PAN, Warszawa 2006, s. 94.

24 Takiego określenia użył Baczyński w krytycznej refleksji nad pisownią futurystów. Zob. S. Baczyński, *Syty Paraklet i głodny Prometeusz. Najmłodsza poezja polska*, [w:] tegoż, *Pisma krytyczne*, wyboru dokonał i wstępem opatrzył A. Kijowski, PIW, Warszawa 1963, s. 136.

25 Historię powstawania utworu odtworzyłam we *Wprowadzeniu* do jego edycji. Zob. A. Szawerna-Dyrszka, *Geneza*, [w:] S. Baczyński, *Propozycje. Nowa kultura – nowa cywilizacja...*, s. 13–17.

26 M. Malinowski, *Ortografia polska od II połowy XVIII wieku do współczesności. Kodyfikacja, reforma, recepcja*, <http://www.sbc.org.pl/Content/93088/doktorat3218.pdf> [dostęp: 29.12.2021].

Autor zalecał tu m.in. stosowanie majuskuły „ze względów uszanowania” w takich słowach jak *Boski*, *Boży*, ale dopuszczał też alternatywę („albo”) *boski*, *boży*<sup>27</sup>.

W ustaleniach Komitetu Ortograficznego Polskiej Akademii Umiejętności z 1936 roku na temat pisowni małą i wielką literą słownictwo religijne nie stanowiło szczególnego problemu. Nie pojawiło się ono nawet wśród przykładów ilustrujących regułę zapisu przymiotników dzierżawczych. Zasady pisowni wyrazów związanych z religią były przytaczane tylko w nielicznych słownikach ortograficznych. W *Głównych zasadach pisowni polskiej* dołączonych do słownika Michała Arcta ograniczały się one do uwagi, że wielką literą piszemy „wyrazy *Pan Bóg*, *Kościół* (jako nazwa organizacji), *Baranek Boży*, *Syn Boży*”<sup>28</sup>. Wszelako samo słowo *boży* słownik ten podaje wyłącznie w zapisie małą literą. Inaczej jest w słowniku Stanisława Jodłowskiego i Witolda Taszyckiego, gdzie formy *boży*, *Boży* połączone są – jak w słowniku Łosia – spójnikiem „albo”<sup>29</sup> (za to słowo *kościół* ma tylko taką postać).

Można zatem sądzić, że ortograficzna współczesność autora *Propozycji* była w kwestii pisowni nazw religijnych mniej restrykcyjna niż nasza. W związku z tym trudno uznać sposób zapisu Baczyńskiego za niedopuszczalny, zwłaszcza gdy weźmie się pod uwagę następujące edytorskie zalecenie Lotha:

Odmiennie od dzisiejszej normy ortograficznej pozostać powinny również małe litery (minuskuły) w szczególnych sytuacjach tekstowych: tam mianowicie, gdzie stanowią one składnik świadomie konstruowanej poetyki<sup>30</sup>.

Wszystkie zebrane wyżej argumenty przemówiły za tym, że przygotowując do druku niezupełny maszynopis Baczyńskiego, zdecydowałam się zakwestionować obowiązujące dziś rozstrzygnięcia normatywne i zachować niekonsekwencje autora w użyciu dużej i małej litery. Uznałam je bowiem za rezultat zdezerzenia światopoglądu z represywną funkcją ortografii, a jednocześnie za dowód językowych zmagani autor, wiele mówiący nie tylko o procesie twórczym, ale też o idei dzieła.

<sup>27</sup> J. Łoś, *Zasady ortografii polskiej i słownik ortograficzny według zasad Polskiej Akademii Umiejętności*, wyd. IV, Książnica Atlas, Łódź-Warszawa 1926, s. 36.

<sup>28</sup> Michała Arcta *słownik ortograficzny*, Wydawnictwo Michała Arcta, Warszawa 1936.

<sup>29</sup> Zob. S. Jodłowski, W. Taszycki, *Zasady pisowni polskiej i interpunkcji ze słownikiem ortograficznym: według uchwał Komitetu Ortograficznego Polskiej Akademii Umiejętności zatwierdzonych przez Ministerstwo W.R.iO.P.*, Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów 1936.

<sup>30</sup> R. Loth, *Przykłady form podlegających i niepodlegających modernizacji*, [w:] tegoż, *Podstawowe pojęcia i problemy...*, s. 102.

## Bibliography

- Baczyński Stanisław, *Propozycje. Nowa kultura – nowa cywilizacja*, maszynopis, Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza, no. 3203.
- Baczyński Stanisław, *Propozycje. Nowa kultura – nowa cywilizacja*, edition and commentary by A. Szawerna-Dyrszka, Wydawnictwo UŚ, Katowice 2021.
- Baczyński Stanisław, “Religia przyszłości”, *Europa* 1930, no. 7, pp. 195–200.
- Loth Roman, *Podstawowe pojęcia i problemy tekstologii i edytorstwa naukowego*, IBL PAN, Warszawa 2006.
- Peaybody Francis Greenwood, *Jezus Chrystus a kwestia społeczna*, trans. by A. Jałowiecka, Gebethner i Wolff, Warszawa 1911.
- Tramer Maciej, *Brudnopis in blanco. Rzecz o poezji Władysława Broniewskiego*, Wydawnictwo UŚ, Katowice 2010.
- Zasady pisowni słownictwa religijnego*, R. Przybylska and W. Przyczyna (eds.), Wydawnictwo Biblos, Tarnów 2005.

**Anna Szawerna-Dyrszka** – literary scholar, Polish philologist, Associate Professor in the Faculty of Humanities, the University of Silesia in Katowice. The author of the monographs: *Doświadczenie czasu. O poezji Wacława Iwaniuka* [Experiencing the time. On Wacław Iwaniuk’s poetry] (Katowice 2000); *Śmiech katastrofisty. Teodor Bujnicki w kręgu Żagarów* [A catastrophist’s laugh. Teodor Bujnicki in Żagary] (Katowice 2007); *Bliższe i dalsze okolice Miłosza. Szkice* [Miłosz’s close and distant environment. Essays] (Katowice 2011). The editor of the works by Teodor Bujnicki (*Liryki w wileńskim pejzażu* [Lyrics in Vilnius landscape], Katowice 2010) and Stanisław Baczyński (*Propozycje. Nowa kultura – nowa cywilizacja* [Proposals. New culture – new civilization], Katowice 2021).